

Josep Coll i Ligora

Arxiu Municipal - Ajuntament de Cassà de la Selva

Retrat de Josep Coll i Ligora
(data i autor desconeguts)

A
M
C
S

Maig 2010 - núm. 23 / 2a è

JOVES
C
E
L
S

PIE
S
JOVES

Creador de la tenora metàl·lica, bon compositor i millor intèrpret

Per Laia Viñas i Terris

Agraïments

Primerament voldria donar les gràcies a la meva iaia, Gertrudis Teixidor, per haver-me deixat mirar i remenar tot l'arxiu de Josep Coll, a més de buscar-me i donar-me d'altres documents i objectes que tenia per casa seva. També val a dir que, sense l'espurna inicial de l'avi Ramon, m'hagués estat molt més difícil abordar l'apartat d'obra. Ell es va ocupar durant força anys d'anar recopilant partitures tot posant-se en contacte amb gent del món de la sardana.

M'agradaria també agrair als meus pares tot el suport que m'han donat al llarg del temps que he estat fent aquest treball.

Vull agrair també les explicacions i l'atenció que han tingut amb mi en Miquel Puigdemívol, constructor de tenores, en Josep Gispert i en Jordi Molina, instrumentistes de tenora de gran renom, i en Jaume Vilà que, a més de gran instrumentista tenora, és un estudiós d'aquest instrument.

També vull donar les gràcies a Jordi Busquets, del Museu de la Sardana de Girona, per deixar-me veure i tocar la tenora de Josep Coll exposada en el Museu d'Història de la Ciutat de Girona.

I, finalment, voldria donar les gràcies a la Núria Hernández, que m'ha orientat, m'ha donat la seva opinió sobre el treball i m'ha resolt alguns dubtes d'organització.

Josep Coll va ser un músic polifacètic que va destacar com a intèrpret de tenora, però que va treballar enormement per millorar aquest instrument amb l'ambició de fer-lo instrument internacional. Va idear el primer mètode per a tenora i tible i va ser un reconegut artesà de canyes per a tenora i tible, i tot això compaginat amb la composició d'obres i sardanes per a cobla.

L'objectiu que em vaig proposar va ser, primerament, estudiar la vida de Josep Coll a partir de l'arxiu de cartes, del dietari d'actuacions, de les fotografies i d'altra informació de què disposava. En segon lloc, volia saber tot el que fos possible sobre la tenora metàl·lica que ell tocava, atès l'ampli ressò i la controvèrsia que va ocasionar en el seu temps i que va obligar Josep Coll a sortir en defensa pròpia diverses vegades. En tercer lloc, volia esbrinar tot el que pogués sobre el seu *Mètode de tenora i tible*, atès que els meus avis van fer-ne una segona edició facsímil de l'original i que aquest va ser el primer mètode editat per a aquests instruments. Per últim, volia examinar a fons l'arxiu de partitures que hi ha a ca la meva àvia, i que ja el meu avi Ramon, empès per l'interès que li despertà Josep Coll com a músic, ja havia començat a ordenar-les i recopilar-les. De fet, la seva mort l'impedí de continuar la tasca i per això vull dedicar aquest treball a la memòria del meu avi.

Aquest treball, a part de submergir-me en cartes i partitures, m'ha permès anar a diversos llocs com ara el Museu d'Història de la Ciutat de Girona i el taller d'instruments de Miquel Puigdemívol i conèixer músics com en Josep Gispert, en Jaume Vilà o en Jordi Molina.

Foto de Josep Coll i Angeleta Teixidor poc abans o poc després del casament. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

La informació que he necessitat, l'he tret de cartes, fotografies i partitures de l'arxiu particular de la meua àvia, i he fet entrevistes i alguna visita al Museu d'Història de la Ciutat de Girona.

Biografia

Josep Coll i Ligora va néixer el 19 de gener de 1893 a Llançà, però hi va viure només dos anys, perquè el 1895, ell i la seva família se'n van anar a viure a Sant Miquel de Fluvià i, després, a Sant Pere Pescador.

Fou introduït al món de la música des de molt petit, ja que sentia atracció per la música, però també podria haver estat influït pel gran èxit que tenien en aquella època els conjunts musicals de pobles veïns, com ara Els Peps de Figueres, Els Rossinyols de Castelló i La Principal de Peralada.

Les primeres notes, les hi va ensenyar el capellà de Sant Miquel de Fluvià, el reverend Salvador Anticó.

Durant el temps que va viure a Sant Pere Pescador va començar a anar a classes de música amb en Josep Duran, de l'Armentera, al qual anomenaven el Rei de l'Armentera. Com que venia d'una família pobra, els seus pares van haver de fer un gran esforç econòmic per poder pagar-li les classes. Aprenqué solfeig als 13 anys i tenora, als 16.

El 1910, quan Josep Coll tenia 17 anys, es va independitzar dels seus pares (amb el seu permís, com tocava en aquella època) en veure que era una càrrega per a ells, perquè tenia tres germans i dues germanes i el seu pare era escloper d'ofici.

El 1911 començà la temporada tocant amb La Principal de Santa Coloma, on

Postal de presentació de la cobla orquestra La Selvatana datada de 1920. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

va estar només alguns dies, ja que els seus companys es reien del seu aspecte físic, ja que Josep Coll era un home de figura més aviat menuda. Després de deixar la cobla de Santa Coloma, aquella mateixa temporada va anar a tocar amb L'Aliança Vigatana, de Vic, amb qui tocà dues temporades més, mentre anava compaginant l'ofici de músic amb la feina d'espardenyer i barber.

El 1914 va anar a tocar amb la Unió Cassanense, on va estar tocant fins al 1915, perquè el 1916 La Unió Cassanense es va dividir per desavinences entre els músics, i la meitat dels músics, entre ells en Josep Coll, van formar La Selvatana.

El 17 de febrer de 1917 es va casar amb l'Angeleta Teixidor i van anar a viure en un pis del passeig Vilaret a Cassà de la Selva. Quan es van casar, l'Angeleta era molt jove (a dir de la

meua àvia, tot i que ella no en pot precisar l'edat exacta). Llavors, en Josep Coll cobrava 5 duros a la setmana, i això era perquè era contractat, és a dir, amb un sou fix (altres músics anaven a %). L'Angeleta cosia i li pagaven 6 rals. Amb això anaven molt justos, però ell no volia ni sentir parlar de treballar en res que no fos la música. Si algun cop l'Angeleta li insinuava, per exemple, fer de barber els dies que tenia lliures, en Josep Coll responia: "Sí? Doncs si haig d'anar a treballar els dies que tinc lleure, aleshores, quan puc estudiar jo? No, res."

En Josep Coll va tocar amb La Selvatana fins al 1923. Durant aquesta etapa va aprendre a tocar el violí per necessitats de la cobla orquestra.

El 1924 en Josep Coll i la seva esposa van anar a viure a la Bisbal perquè Josep Coll va anar a tocar de primer tenora amb La Principal de la Bisbal,

formació amb la qual va gravar els seus dos primers discos. Per conveniències de l'orquestra, en Josep Coll va haver d'aprendre a tocar la flauta.

Al cap de quatre anys, a causa de desavinences amb els músics, plegà de La Principal de la Bisbal i es dedicà a donar classes de música. La temporada 1928-1929 està en blanc en el seu dietari d'actuacions, i això sembla indicar que no va tocar amb cap formació. Durant els anys 1929 al 1934 va formar part de la cobla Barcelona. Hi va entrar com a primer tenora perquè l'Albert Martí en fou expulsat pel seu caràcter fort. El director de la cobla era en Josep Serra i Bonal, un gran compositor. El contrabaixista Josep Juncà va ser el que va parlar amb en Josep Coll per convèncer-lo que entrés a formar part d'aquesta cobla.

El 24 de maig de 1931, mentre tocava amb la cobla Barcelona, en Josep Coll va estrenar la seva tenora metàl·lica. Va ser amb la sardana de Francesc Joanola i Reixach *Triomfarem*.

El 1933 va fer les seves primeres classes d'harmonia amb en Josep Maria Font Sabater com a mestre. Abans de fer classes d'harmonia ja havia compost algunes sardanes de pura intuïció, però després de fer aquestes classes, la seva producció va ser més fèrtil.

L'any 1934 sabem que va tocar, perquè en el seu dietari hi ha una llista de les actuacions, però no diu en cap moment amb quina cobla. Pels llocs de les actuacions podem suposar que va continuar amb la cobla Barcelona, ja que era la cobla oficial de la Generalitat de Catalunya, i en el dietari surten actuacions com: ràdio, plaça Macià (Generalitat), etc.

L'octubre de 1934, a causa dels fets del 6 d'Octubre de Barcelona, hi havia

LA PRINCIPAL DE LA BISBAL :: COBLA

ORQUESTRA

ORQUESTRINA

Fullet de la cobla La Principal de la Bisbal de la temporada 1926-1927. A part de la formació de cobla, n'oferien d'altres per fer ball i altres tipus de música. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

Abril 1934		Maig 1934	
1.	2 ^a Antoni de Vilamajor	20.	Anglada
5.	1. au. Coppino - Generalitat	21.	Radio
3.	1. au. id - id	22.	Figueras
8.	1. au. Plaça Catalunya Generalitat	23.	Plaça Catalunya Generalitat
8.	1. au. Tossalada	24.	Aples de Perpinya
9.	1. au. Plaça Catalunya Generalitat	25.	mit. Radio Generalitat
9.	Radio	26.	1. au. Plaça Generalitat
11.	1. au. Plaça Maria Generalitat	27.	1. au. Plaça Generalitat
13, 14, 15.	Vilajuïga	28.	Barceloneta
17.	1. au. Aniquela (Generalitat)	29.	Plaça Maria (il·lustració de Vilamajor)
19.	Radio	30.	1. au. Plaça Generalitat
23.	Plaça República (Generalitat)	31.	concert Aples Perpinya
28.	Radio	32.	Aples Sabadell
29, 30, 1.	Vilanova de Dalt	33.	Radio
	451	34.	1. au. S ^a Joan
			528

Detall de la campanya de la tenora metàl·lica de Josep Coll. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

molta inseguretat a la ciutat de Barcelona, i per això en Josep Coll i la seva dona van decidir anar a viure a Cassà de la Selva, on ja havien viscut feia uns anys i s'hi havien fet construir una casa.

El 1935 Josep Coll passà a formar part de La Principal de Cassà. Aquest mateix any començà a fer classes a Josep Mir i Abras, un cassanenc que va ser un gran instrumentista de tenora. En aquesta època també va donar classes a Ricard Viladesau.

Va tocar a La Principal de Cassà fins al 1938, any en què va començar a tocar el saxo i també va regentar una barberia el propietari de la qual havia estat mobilitzat per la Guerra Civil espanyola.

El 1939, després de la guerra, va crear a Cassà la cobla Josep Coll, formada amb músics cassanencs, i amb aquesta mateixa cobla va fer un viatge a Granada. A poc a poc es va anar normalitzant la vida, i la cobla anomenada Josep Coll es va transformar en La

Selvatana. Durant aquest any es tornà a formar també La Principal de Cassà. Josep Coll continuà tocant en l'ara anomenada La Selvatana fins a la temporada 1941-1942.

El 1942 va anar a tocar amb la cobla Montgrins, on es' va estar 3 anys.

El 1945 va tornar a la cobla Barcelona. Aquesta cobla després de la guerra no s'havia tornat a refer fins al 1945, perquè havia estat fidel a la Generalitat. En aquesta cobla va coincidir amb el seu germà, en Baldiri Coll, que tocava el tible. La cobla Barcelona, la va refer en Francesc Pujol, però va ser el flabiolaire Pere Moner qui va venir a Cassà personalment a parlar amb en Josep Coll i convèncer-lo perquè hi tornés a tocar. Li va dir: "Tornarem a formar la cobla si vós veniu. Si no, el mestre Pujol diu que no farem res. Què hi dieu?" "Que accepto", va respondre. Va ser l'ànima de la cobla Barcelona, i fins i tot n'era considerat el director. Van actuar a Europa, i concretament van anar a Brussel·les a gra-

Detall del dietari d'actuacions de Josep Coll de l'abril i el maig de 1934. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

var discos encarregats per la casa Philips. Va gravar entre d'altres obres la sardana de Pau Casals *Sant Martí del Canigó* i obres de Falla, Albéniz i Granados.

El dia 14 de juliol de 1954, mentre estava amb la cobla Barcelona a Argelers celebrant el dia de la festa nacional francesa, Josep Coll va tenir una angina de pit. Aquesta malaltia el va apartar de la cobla, ja que va estar un any sense tocar, i part d'aquest any va estar ingressat a l'Hospital de Sant Pau de Barcelona. Durant el temps d'absència de Josep Coll de la cobla Barcelona, va tocar de primer tenora en Ramon Pla, que feia de segon tenora quan hi havia en Josep Coll. Pla, però, no es va atrevir a fer de primer tenora oficial quan Josep Coll es va retirar definitivament, perquè considerava que era una gran responsabilitat. Deia: "Una cosa és substituir en Coll esporàdicament i una altra fer d'ell per sempre".

Germans Coll tocant a la cobla Barcelona.
(Arxiu Gertrudis Teixidor)

El 5 de maig de 1957, a la plaça del Sol de Gràcia, a Barcelona, en Josep Coll va dir adéu a la seva professió. Es va acomiadar de tocar en cobla professionalment, i ho va fer estrenant la sardana composta per ell mateix especialment per a l'ocasió i titulada *Adéusiau*.

Aquell mateix dia se li va fer un "àpat de simpatia" del qual es va fer ressò el diari *Destino* del dia 25 de maig de 1957.

Un cop jubilat, encara va projectar una nova tenora metàl·lica més perfecta, i amb la mediació del procurador Antràs l'arribaren a fer construir pel constructor d'instruments Rafecas de Barcelona. En Josep Coll, després de provar-la, va escriure una carta a Rafecas amb una sèrie de modificacions que calia fer.

Dissortadament, el projecte no es va acabar de fer realitat, ja que la mort el sorprengué entre proves de diversos prototips.

Foto de la cobla Barcelona tocant al camp del Barça el dia en què se celebrava el cinquantè aniversari de l'entitat. 27 de novembre de 1949. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

Durant aquesta època de jubilació també va ser director del cor de la Salle. No sé amb certesa quant temps ho va ser, tot i que els germans de la Salle ho han buscat al seu arxiu d'anuaris i no ho han trobat. Suposo que va ser poc temps, però, tot i així, va compondre un himne per a aquest cor. En aquella època era director de l'escola el germà Carles Casadesús i Sadurní.

El dia 10 d'agost de 1965 va morir, als 72 anys.

En Josep Coll va explicar alguna anècdota divertida que li havia passat, com ara la següent:

"En el temps en què els músics eren allotjats a les cases de les poblacions on tocaven per la festa major, a ell, se li destinà un habitatge una mica apartat de la plaça on tindria lloc l'audició de sardanes. El cap de família d'aquesta casa a l'hora de dinar el situà en un lloc molt apartat del cap de taula. Ni ell ni el mestre Josep

Foto on apareix Josep Coll, juntament amb la seva muller, al jardí de casa seva un cop retirat.
(Arxiu Gertrudis Teixidor)

Coll s'havien vist mai, i per tant no es coneixien. El mestre Coll va sortir més aviat que l'amo de la casa per anar a tocar, i aquest va anar cap a la plaça acompanyat pel seu fill. De camí van sentir refilar la tenora durant les sardanes, i el pare digué al seu fill: "noi, quina tenora! Això sí que és tocar bé!". La seva sorpresa en arribar a plaça va ser veure que qui tocava la tenora era el músic que tenia allotjat a casa seva, i que es tractava d'en Josep Coll. Aquell mateix dia, a l'hora de sopar, el mestre Coll ocupava el lloc preferent a taula: la dreta de l'amo de la casa". Alguns músics que van tocar amb ell en van destacar la seva qualitat com a instrumentista. Així ho deia l'Emili Saló: "Com a músic tenia un gust artístic extraordinari i molt bona sonori-

tat. A la Principal de la Bisbal, ell i l'Enric Barnosell feien una parella de tenora i tible musicalment idònia". I d'aquesta altra manera ho expressava Conrad Saló, de quan tocaven junts a la Principal de la Bisbal: "Tant en Coll com el meu cosí, l'Enric Barnosell, tenien obsessió pels "pianos" ben fets, i no sols els feien ells i tot el rengle del davant, sinó que els exigien als de darrere". Amb aquest punt de vista, podem veure que en Josep Coll va ser un músic molt exigent amb ell mateix, però també amb els que tocaven amb ell i que era també molt perfeccionista.

Al llarg de la seva carrera musical en Josep Coll va enregistrar més de 700 sardanes d'altres compositors, a petició de la casa de discos Columbia. Hi ha una altra anècdota protagonitza-

Programa del dia de l'acomiadament de Josep Coll.
(Arxiu Gertrudis Teixidor)

da pel "Vizconde de Sta. Clara", director d'investigació del Mozarteum museum de Salzburg. Volia comprar per al museu una xirimia tenor, però com que ja havien desaparegut, va comprar una tenora d'en Fabra. Va utilitzar les gravacions de Josep Coll com a guia del so que fan aquests instruments de doble llengüeta i volia veure'l, parlar amb ell i que en Josep Coll li proporcionés un mètode. En un viatge que va fer a Madrid, li va escriure una carta dient-li que l'admirava molt i que el passaria a veure a Cassà de tornada cap a Salzburg, per tal d'adquirir un mètode i algunes canyes. Malauradament, la carta arribà a Josep Coll només uns dies després de la seva mort. Amb posterioritat, el vescomte s'excusà per carta a la seva vídua i li va donar el seu condol.

Angeleta Teixidor recollint la medalla al mèrit sardanista en nom de Josep Coll. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

Homenatges

Josep Coll, al llarg de la seva vida i després de la seva mort, va rebre diversos homenatges.

Quan era músic en actiu:

Tres homenatges a Barcelona, el primer a la sala Arenas, el 18 de maig de 1942, on es va estrenar la seva sardana *La petita Angelina*. El segon, el 1945, per part dels sardanistes del carrer Alcolea. El tercer, el 29 de desembre de 1956, de la colla Vallvidrera de l'Ateneu Catòlic de Sant Gervasi, on estrenaren la sardana *La colla d'en Pons*.

Un homenatge a Verdú (Urgell) el 8 de setembre de 1953, on s'estrenà la sardana titulada *Verdú a Sant Pere Claver*.

Un homenatge a Terrassa el dia 7 d'abril de 1957, molt a prop de la seva última actuació pública.

Un cop jubilat:

Un homenatge a Barcelona, l'any 1958, de l'Agrupació Sardanista de Sant Martí.

Un homenatge a Banyoles, el primer diumenge de juliol de 1961, amb motiu del IX Aplec de Sardanes, on va ser homenatjat juntament amb Ricard Viladesau.

Un homenatge a Sant Pere Pescador, el 8 de juliol de 1962, amb motiu del I Gran Aplec de Sardanes i per recordar que Josep Coll va passar la seva infantesa en aquest poble. Josep Coll, com a agraïment, va compondre una sardana especialment per a aquest aplec

titulada *Aplec santperenc*, que va ser estrenada aquest mateix dia com a sardana de conjunt per les tres cobles participants: La Principal de la Bisbal, la cobla Barcelona i la cobla Costa Brava. Un homenatge a Ceret, els dies 22 i 23 d'agost de 1964 amb motiu del VII Gran Festival de la Sardana, on es va estrenar la sardana *De Cassà a Ceret*, que va escriure amb motiu d'aquest homenatge. També s'hi va homenatjar el compositor cassanenc Pere Mercader, que hi va estrenar la sardana *Gaubança al Vallespir*.

També li havien de fer entrega de la medalla al mèrit sardanista de l'Obra del Ballet Popular l'any 1963, concretament el 22 de desembre a les 11 del matí, però el 12 de desembre, l'Obra del Ballet Popular li va enviar una carta dient-li que l'acte s'havia d'ajornar. Per

NIT GRACIENCA

A la plaça del Sol
hi hagut ballades,
molt diferents
d'altres vegades.

Aquesta nit passada
i per darrera vegada,
el cant d'una «TENORA»
ha deixat un bon record.

Aquell «ADÉU-SIAU»
que n'era d'atrevit,
tot era silenci...
tot era neguit...

El mestre tot joïós
refilava amb delit,
dient a sa «TENORA»:!
Encara en tinc de pit!

L'hora era arribada;
la cobla havia marxat,
restant tan sols a plaça
un record mai oblidat.

M. Llumbart

Maig 1957.

Poema dedicat a Josep Coll el dia del seu acomiadament. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

GLÒRIA A LA TENORA

(Al meu bon amic En Josep Coll)

Pardoneu mestre
si en soc d'atrevit,
dient el que sento
amb tot el delit.

Arreu de nostra terra
la gran fama teniu ja,
que la vostra «TENORA»
com ella cap ni té.

Sou l'artista màgic
no en podeu duptar,
mes la gran «TENORA»
al cel sens anirà.

Els àngels al sentir, la
es posaran a dançar,
la dança d'un poble
que ja mai més morirà.

Març. 1957.

Poema dedicat a Josep Coll.
(Arxiu Gertrudis Teixidor)

Medalla al mèrit sardanista.
(Autor: Xavier Viñas)

la terminologia de la carta suposo que la causa va ser la repressió franquista (a la carta es diu que “ha estat clausurat governativament” l'estatge de l'Òmnium Cultural on tenia la seu l'Obra del Ballet Popular...). Finalment, a petició de la vídua, se li va fer entrega d'aquesta medalla el 17 d'abril de 1966.

Un cop mort:

Un homenatge a Cassà de la Selva, el 5 d'octubre de 1969, a la I Diada Tardoral de la Sardana, homenatjat juntament amb Pere Mercader.

Un homenatge a Llançà, el 5 d'abril de 1981, on, a més, li van dedicar un carrer i van recordar que Josep Coll va néixer en aquest poble. Aquell dia es van dir frases com: “Josep Coll fou l'aportació llançanenca a la història cul-

tural de Catalunya” o “La dolça, la incisivament harmònica de la seva tenora ens parlà potser d'aquesta llum violenta i d'aquest paisatge aspre i desolat del nord del cap de Creus”.

Un homenatge a Figueres, el 1969, en el qual l'alcalde Pere Batlle va entregar un pergami a la seva vídua.

A Figueres, el juliol de 1970, posaren el seu nom a un carrer.

Un homenatge a Girona, durant el XIV Aplec de la Sardana de Girona.

Posaren el seu nom a un carrer a Cassà, el setembre de 1966, acció promoguda pels veïns.

Un homenatge a Cassà de la Selva, on va assistir la seva vídua, en el transcurs de la VI Diada Tardoral (1989), juntament amb unes 80 esposes de músics de renom, entre les quals hi havia les vídues de Mercader, Mir, Cortada, etc.

Poemes i sardanes que li han dedicat

Poemes:

Nit graciencia, Viu record, Ara si que puc dir, Despedida a Josep Coll, Oda a la tenora, Glòria a la tenora, Parla la tenora, etc.

Sardanes:

Josep Marimon i Figueras. *Canta, tenora*. 1948

Pere Masats. *Cordial oferiment*. 1958. Dedicada en ocasió del seu comiat com a instrumentista el 1957.

Domènec Moner i Basart. *Girona honorant Josep Coll*. 1968. Premi especial atorgat per la Fundació Coll.

Finalment, em falta confirmar que la sardana de Tomàs Gil *Girona a Josep Coll* sigui dedicada a ell, així com l'any d'estrena.

La tenora i la cobla

Segons el compositor de sardanes Juli Garreta: "Només hi ha un instrument al món que pugui donar un crit de joia, o de dolor, amb veu humana, i aquest és la tenora".

La tenora és un dels instruments més característics de la cobla. És un instrument aeròfon de la família de les xeremies, és a dir, un instrument de vent de fusta i de doble canya, i té un timbre especial i característic, que és el que portà Garreta a fer l'afirmació abans esmentada.

Un instrument aeròfon és un instrument musical de vent, és a dir, que genera un so quan fa vibrar una columna d'aire en el seu interior. La freqüència de l'ona generada, que comporta que el so sigui agut o greu, està relacionada amb la longitud de la columna d'aire i la forma de l'instrument, de manera que com més llargs són el tub i la columna d'aire, més greu és el so.

Els instruments de vent s'acostumen a classificar en dos grans grups: instruments de vent de metall instruments de vent de fusta

Cal tenir en compte, però, que aquesta classificació no fa referència, realment, al material amb el qual està construït l'instrument sinó al tipus d'embocadura que té, que pot ser:

Embocadura de broquet en els instruments de vent de metall (trompeta, fiscorn, trombó i tuba, entre d'altres)
Embocadures diverses en els instruments de vent de fusta:

De bisell en flautes, flabiols, ocarina, etc.

De llengüeta simple en saxos i clarinets

De llengüeta doble en tenora, fagot,

Cobla Aliança Vigatana a l'època de Coll (entre 1911 i 1914), amb la disposició dels instrumentistes força capgirada. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

Formació d'una cobla tal com es disposa actualment. (Federació Sardanista de Catalunya)

gralla, oboè, tible, i tots els altres instruments de la família de les xeremies. De llengüeta lliure en acordió, harmònica, melòdica, etc.

Una canya, inxa o llengüeta és una tira fina, en principi de canya, que es fa vibrar per produir música. Les llengüe-

tes dels instruments musicals solen ser fetes de canya de canyer mediterrani (de l'espècie *Arundo donax*), però també n'hi ha de plàstic, de fusta o de metàl·liques.

La tenora utilitza una llengüeta de doble canya, que consta de dues làmines de canya molt fines que es lliguen

entre elles amb un filferro prim i s'ajusten a un petit tub metàl·lic anomenat tudell.

Finalment, el timbre de cada instrument varia en funció de la seva construcció i de la manera de fer vibrar la columna d'aire. En el cas de la tenora, el cos cilíndric sol ser fet de fusta de ginjoler, i té una mida d'uns 87 cm de llargada. Aquest cos està format per dues peces: el cos superior, curt, (22 cm) i el cos inferior, més llarg (33,5 cm). Unit al cos inferior hi ha una cam-

pana grossa de metall (29,5 cm), i al cos inferior s'hi col·loca el tudell que he esmentat abans i que té la funció d'unir la canya al cos de fusta de l'instrument. Per tal de regular l'oclusió dels forats del cilindre i de la campana per tal de fer les diferents notes, la tenora té un mínim de 14 claus de metall repartides en els cossos superior, inferior i la campana.

La tenora és un instrument dels anomenats "transpositors", ja que la nota "real" que surt de l'instrument no és

la nota escrita al pentagrama que llegeix l'instrumentista, sinó una altra nota una segona més baixa. És per això que, prenent com a referència el do, es diu que la tenora és un instrument afinat en si bemoll. I, normalment, les notes s'escriuen en un pentagrama en clau de sol.

La seva tessitura en notes reals va des del mi 2 al do 5 i sembla que el nom de la tenora provindria del fet que les seves notes s'ajusten aproximadament a la tessitura d'un cantant tenor.

*Barcelona =
Generalitat de Catalunya = any 1932.*

Cobla Barcelona, any 1932. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

La tenora és un instrument comparable a l'oboè, i és l'instrument preferent de la cobla, pel seu so, el seu volum i la seva ductilitat en l'expressió.

Actualment, aquesta formació instrumental està formada per onze instrumentistes que toquen dotze instruments. Els instruments estan distribuïts en 2 files: a davant els instruments de vent de fusta, que són els més característics, i a darrere els de vent de metall, que els podem trobar en moltes altres formacions instrumen-

tals. Al mig de les dues fileres, al costat dret, hi trobem el contrabaix. En les dues fileres, els instruments estan distribuïts d'agut a greu, d'esquerra a dreta mirant la cobla.

Aquesta formació, la inventà Pep Ventura a mitjan segle XIX, com a modificació de les antigues cobles de tres quartans. I de la mateixa època data la sardana actual, anomenada al principi "sardana llarga" en contraposició a la sardana que es ballava en aquell moment, que era molt més curta i que per això s'anomenava "sarda-

na curta". Si tenim en compte que la sardana curta constava d'uns 96 compassos i que durava uns 2 minuts, podem veure la gran diferència amb la sardana actual que sol durar entre 10 i 15 minuts. Aquesta transformació, també la va fer Pep Ventura, així com l'invent de la tenora, que Pep Ventura va encarregar al lutier Touron de Perpinyà l'any 1840.

Tot i això, les cobles no sempre van seguir la disposició considerada normal, és a dir, la inventada per Pep Ventura.

La tenora metàl·lica

La tenora que ell tocava

Sé que aquesta tenora, se la va construir ell mateix, tot i que no he trobat cap indicació de com ho va fer ni de qui li va fer les soldadures ni els motlles de les peces còniques que formen la tenora. A la pàgina del seu dietari, s'hi pot veure una llista de despeses, i que es pot deduir que corresponen al material necessari per construir la tenora de metall.

Per construir la tenora, Josep Coll va demanar opinió a Francesc Pujol (director de l'Orfeó Català) i a Josep Serra (director de la cobla Barcelona, on ell tocava en aquell moment) i abans d'estrenar-la va provar-la diverses vegades amb la cobla Barcelona i en va demanar l'opinió als seus companys.

La va estrenar el 24 de maig de l'any 1931, és a dir, en l'època que tocava amb la cobla Barcelona, i he pogut saber gràcies al seu dietari d'actuacions que aquest dia va tocar a la població de Sant Quintí de Mediona (Alt Penedès), i la primera sardana que va tocar va ser *Triomfarem* de Francesc Joanola i Reixach. (A parer de Malagrida [1981], un títol gens triat a l'atzar).

Des del dia de la seva estrena, Josep Coll va tocar amb la tenora de metall de manera continuada fins al dia que es va retirar, és a dir, que va utilitzar la tenora metàl·lica durant 26 anys seguits.

L'ús d'aquesta tenora va ocasionar moltes controvèrsies amb sardanistes que hi estaven a favor i en contra. El 1933 Ferran Santsalvador va començar la polèmica, i es va posar en contra de la tenora metàl·lica d'en Josep Coll perquè, segons ell, "metallejava" (sonava com un instrument de metall) (revista *La Sardana*, abril de 1933, pàgines 204-205).

Per fer el tenor de metall

Alpaca	18 ¹ pts
Motlles	27 ¹ "
Verres i llimes	24'60
Panques	1'80
Estany	0'60
Filera	18 ¹
Zapatilles	1'50
Atril	4'50
Campana	15 ¹
Segell	15 ¹
Platejias	75
	<hr/>
	201'00

Pàgina del seu dietari on es pot veure el que li va costar cada material que va necessitar per fer-se la tenora de metall. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

I va continuar oberta almenys fins al 1949, any en què Jaume Vilalta fa un escrit a la *Guia Sardanista* del 12-12-1949 on fa un resum d'aquesta polèmica i, a la vegada, amb motiu d'un concert de la cobla Barcelona i altres orquestres al Palau de la Música, pren partit contra la tenora de metall. Sembla que a la polèmica, s'hi va afegir la cobla Barcelona (a favor de Josep Coll) i també, fins i tot, el Foment de la Sardana de Barcelona, que va intentar que es creés una comissió d'entesos que dictaminés si era millor la tenora de metall o la de fusta.

Fins i tot, en una entrevista de P. Rofes en una *Guia Sardanista*, en Josep Coll arriba a manifestar-se en termes molt contundents: "Amb el respecte que em mereix l'afició sardanista i llibertat d'opinió, he de confessar que he donat més valor als que realment són tècnics en matèria musical. Particularment he

comprovat, com he dit, que el meu instrument encaixava millor que l'habitual a les condicions de la cobla, però si les persones autoritzades l'haguessin rebutjat l'hauria retirat, sinó trencat, perquè no fos sentit mai més. Més són moltes les primeres figures que han donat raó i m'han felicitat al sentir-lo, d'elles el malaguanyat mestre Francesc Pujol, ànima viva de la nostra música i a l'ensem considerat l'orella més fina, i que la primera vegada que l'escoltà va fer patent una admiració que, segons ell, considerà com encertada". No tinc l'any d'aquesta entrevista, però en ella el periodista fa les preguntes en castellà i en Josep Coll contesta en català, cosa que denota potser un intent d'esquivar la censura de l'època franquista de la postguerra. L'última vegada que tinc notícia que ell mateix s'hi va referir va ser a la *Guia*

Fotografia de la tenora metàl·lica de Josep Coll quan era recentment estrenada. (Arxiu Gertrudis Teixidor)

Sardanista del 5-1-1950, precisament per respondre a Jaume Vilalta.

A en Josep Coll, li va passar una cosa bastant curiosa referent a la seva nova tenora.

Resulta que per l'ús que en feia, el seu platejat primitiu havia desaparegut i el seu aspecte no era massa agradable. Per manca de temps per portar-la a

“El perquè toco amb el tenor de metall”

Josep Coll va justificar la utilització de la tenora de metall amb aquest escrit, que no es va cansar de repetir (amb paraules aproximades) les diverses vegades en què es va sentir més atacat.

La transcripció literal d'un escrit fet per ell mateix on no consta l'any, però ha de ser posterior al 1933 és la següent:

“La idea fou suggerida al Sr. Mestre Francesc Pujol i opinava igual el mestre Josep Serra. El tenor de fusta, com que no és un instrument perfeccionat, té un so molt ample i nasal, unes notes surten fosques i altres clares i quan toca tota la cobla té un so tan fort que sobrepuja de tots els altres instruments, i espatlla el conjunt, també té desigualtat de so en els aguts i els greus, els aguts en comptes de sortir primis i equilibrats amb els sons mitjos, surten massa amples i grossos i els greus també surten tan amples que queden els 3 registres greu, mig i agut talment desequilibrat i per això suggerí la idea de construir el tenor de metall per mirar si “lograriem la emogeneitat” (sic) de sons en dit instrument. Un cop construït el tenor de metall constatarem amb satisfacció que havíem aconseguit equilibrar els tres registres i que havíem trobat un so de tenor completament clar, sonor, molt fix d'afinació i brillant, després férem moltes proves amb la cobla Barcelona per assessorar-nos bé, i sempre en totes les sardanes que provàvem donava molt millor resultat el tenor de metall que el de fusta, i s'implantà l'any 1931. Més tard, l'any 1932, anàvem al concurs de cobles de la Generalitat, el jurat estava compost pels mestres Pau Casals, Francesc Pujol i Joan Llongueres. Acabat el concurs vaig ésser cridat pel mestre Casals i em felicità especialment pel so del meu tenor. L'any 1933 vingueren uns mestres nord-americà i francès i després d'executar la cobla Barcelona una audició de sardanes en honor d'ells, pujàrem a dalt del Palau llavors de la Generalitat i en mirar els instruments típics del nostre país els sorprengué que hi hagués 2 instruments tenors un de fusta i l'altre de metall. Explicat el per què, tornàrem a fer proves constatant també dits mestres que era molt millor el so del de metall. Són molts els que s'encascaten a no voler que els agradi el so del meu tenor, sàpiguen tots aqueixos senyors que continuaré tocant el tenor de metall fins que els mestres opinin el contrari. Pot ésser sóc un xic dur en les meves paraules, doncs perdonin, això és fruit d'una campanya molt malintencionada en part pels músics de les cobles que no toco amb ells (menys els de la cobla Barcelona que sempre han tingut el mateix criteri). El perfeccionament de lo rudimentari no significa destrucció de lo típic”.

Referent a aquest escrit, cal aclarir que l'any 1932 la cobla Barcelona (amb la qual tocava en Josep Coll) va guanyar el concurs de cobles de la Generalitat de Catalunya, i que el músic Pau Casals (que formava part del jurat) va felicitar Josep Coll personalment.

platejar de nou, el mestre Josep Coll decidí pintar-la amb pintura marró fosc tirant a negre, i per aquest motiu la tenora metàl·lica, a primer cop de vista, semblava una tenora de fusta. Un dia, en acabar una audició de sardanes a la ciutat de Figueres, se li acostà un dels que havien blasmat la tenora metàl·lica dient-li: “Mestre Coll, aquesta sí que sona bé! Val per aquella de llaua que tenia...”.

Aquesta anècdota s’assembla molt a la que li va passar a Miquel Puigdellívol (constructor d’instruments) quan va construir la seva primera tenora metàl·lica, que va deixar provar a l’interès de tenora Josep Gispert de la cobla La Principal de la Bisbal. Mentre aquest la tocava, hi havia en Ricard Viladesau (considerat actualment un intèrpret tan magnífic de tenora que se li atorga sovint el títol de Príncep de la Tenora), que estava conversant sobre aquesta tenora amb en Puigdellívol a l’exterior de la sala, és a dir, que no veia amb quina tenora estava tocant en Josep Gispert, sinó que només la sentia. De fet, Viladesau no creia en la possibilitat sonora d’una tenora metàl·lica, i pensava que, sense cap mena de dubte, ell seria capaç de diferenciar la sonoritat d’ambdues tenores. Per tant, es tractava de fer-ne la prova. I en un moment donat va exclamar: “Segur que ara està tocant amb la tenora de fusta! fixa’t en aquesta sonoritat, en com va rebotint per tots els racons i raconets de la sala, etc.”, però en entrar a la sala, la sorpresa va ser que Gispert estava tocant amb la tenora de metall. Viladesau, confós i meravellat, va dir textualment: “Com pot ser que jo, el Príncep de la Tenora, m’hagi equivocat?”

Essent alcalde de Girona el Sr. Pere Ordis, i per iniciativa del músic Josep Baró, l’Ajuntament de Girona va promoure la creació d’un museu de la sardana, iniciativa per a la qual va demanar la col·laboració de molts músics. D’aquesta manera en Josep Coll (encara viu) hi va col·laborar amb la donació de diverses partitures i d’un exemplar del seu *Mètode de tenora i tible*. També va expressar la seva voluntat de donar la seva tenora metàl·lica al museu “tan pronto como pueda prescindir”, tal com es veu en una resposta manuscrita dirigida al Sr. Juan de Puig, que va ser el primer director del Museu d’Història de la Ciutat de Girona.

Per tant, molt poc després de la seva mort (uns 2 mesos), la seva vídua va fer donació de la tenora al Museu d’Història de la Ciutat. Això va ser el dia 3 de novembre de 1965. D’aquesta manera, al Museu d’Història es va fer una vitrina on hi havia les donacions de Josep Coll.

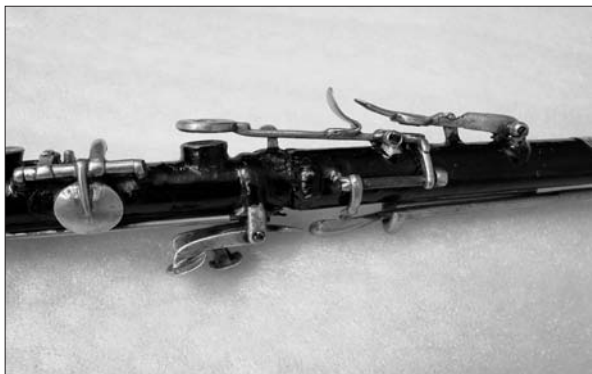
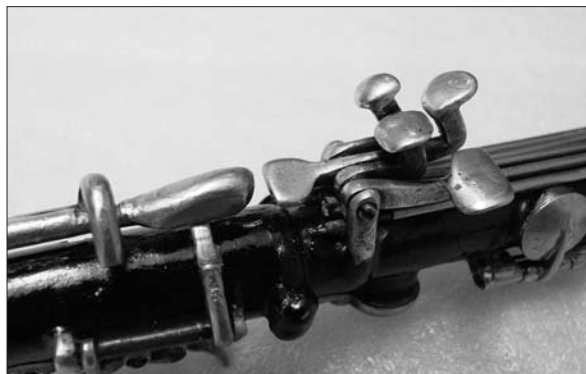
Tenores un cop jubilat

De primer, en Josep Coll es va posar en contacte amb el constructor d’instruments Pere Rafecas, a través de l’Antoni Antràs de Togores (gestor entre Josep Coll i Rafecas en l’assumpte de construcció de tenores). Suposo que això era poc abans o poc després de l’agost de 1960, perquè en una carta del 23/8/1960 Antràs li diu a Josep Coll que ja ha redactat el contracte amb en Rafecas i el seu fill, li n’adjunta un exemplar i li parla de perspectives de venda en quantitat. Li parla també d’un metal·lista anomenat Sr. Ros, a qui han pagat 4.399 pessetes en material per a les tenores.

El cas és que el projecte de construcció a l’engròs de tenores metàl·liques va resultar un fracàs, sigui per la manca de seriositat d’en Rafecas o bé, com apunta Puigdellívol, per la dificultat d’adaptar la manipulació de les claus d’aquesta tenora metàl·lica als dits dels instrumentistes.

Per la meua banda, dispo de unes quantes cartes d’Antràs a Josep Coll datades l’1-3-1961, el 22-3-1961, el 25-4-1962, el 19-2-1965 i el 29-4-1965 (aquesta només 4 mesos abans de la mort de Josep Coll). El denominador comú d’aquestes cartes (que estan escrites al llarg de 4 anys) és que en Rafecas mai acaba de tenir completament acabat cap instrument, amb excuses diverses, i sempre segons la interpretació d’Antràs.

També tinc una carta de Rafecas data del 25-9-1961 que corrobora tot això que he explicat. En la carta, Rafecas demana disculpes a Josep Coll pel retard, li diu que té 6 tenores a mig acabar i li promet que abans d’un mes tindran un instrument acabat i llest per rebre el vistiplau de Josep Coll. De tal manera que li arriba a dir si vol anar a Barcelona a provar-lo o vol que li enviï a Cassà. Suposo que aquest instrument no es va acabar fins poc abans de la mort de Josep Coll el 1965, ja que ell el va arribar a provar i va enviar a Rafecas una carta indicant-li les modificacions que hi havia de fer. Que jo en tingui constància per escrit, sembla que només va haver-hi aquesta de tenora acabada per Rafecas, almenys abans de la mort de Josep Coll. Però en conversa amb en Jaume Vilà, tenora excel·lent i estudiós de la tenora, podem perfilar una mica més la història de les 6 tenores de què parla en Coll en l’entrevista a l’*Anella Sardanita*

Detalls de la tenora metàl·lica de Josep Coll. (Autor: Xavier Viñas)

Agustí Borgonyó (vegeu-la més endavant), de les quals n'hi havia en aquell moment només 1 d'acabada i 5 de començades: resulta que de les 6 tenores, se'n van arribar a acabar 3, ben acabades (potser després de la mort de Coll), mentre que les altres 3 van quedar a mig acabar. Pel que m'ha dit en Jaume Vilà, que s'entrevistà amb el fill d'en Rafecas cap a l'any 2000 i li comprà una de les 3 tenores inacabades que tenia, qui va fer les tenores fou el fill d'en Rafecas, que havia anat

una temporada a Alemanya a aprendre l'ofici.

Anem a veure a continuació el que ens explicà en Jaume Vilà d'aquestes 6 tenores.

De les 3 tenores acabades (i amb estoig fet expressament, perquè l'instrument és d'una sola peça i, per tant, no cabria en l'estoig d'una tenora normal, que es desmunta en 3 peces):

- una, se la va quedar l'Antoni Antràs de Togores, i actualment la conserva el seu fill, Josep Mª Antràs Badia-

- altra, la va comprar l'Ajuntament de Barcelona per a la Banda Municipal de Música de Barcelona, i la utilitzava l'Aureli Vila, instrumentista d'aquesta banda i de la cobla Ciutat de Barcelona. Aquesta tenora, fins i tot en Jaume Vilà l'havia vista quan va entrar a la Banda Municipal, però més tard, sembla que el mateix Aureli la va recuperar i la va deixar a un seu alumne de viola... i, des d'aleshores se n'ha perdut la pista.

- una tercera, la va comprar en Ricard

Roda, un saxofonista de Barcelona, que se la va vendre a un altre saxofonista. Aquest, a través de la mediació de Miquel Puigdemívol, la va vendre al museu de Ceret. Aquest museu va organitzar una exposició itinerant i la tenora va ser robada de l'exposició, per la qual cosa també se n'ha perdut la pista.

De les 3 tenores inacabades:

- Una, la va comprar en Jaume Vilà al fill Rafecas l'any 2000. És una tenora pràcticament acabada, amb les claus i l'estoig, i només li falta el bany de cromat que donaria a la tenora un aspecte polit i un color lleugerament daurat. Les característiques principals d'aquesta tenora són:

- Té 3 trencavents, igual que la tenora que havia fet servir ell. Però, en canvi, no està feta amb el sistema d'anelles (recordem que la que ell tocava sí que tenia anelles per a algunes notes)

- Hi ha, al costat esquerre (per fer anar amb el dit petit de la mà esquerra) un "manyoc" de claus amb cap quadrat molt juntes que són, de fet, doblades de les claus de les notes greus.

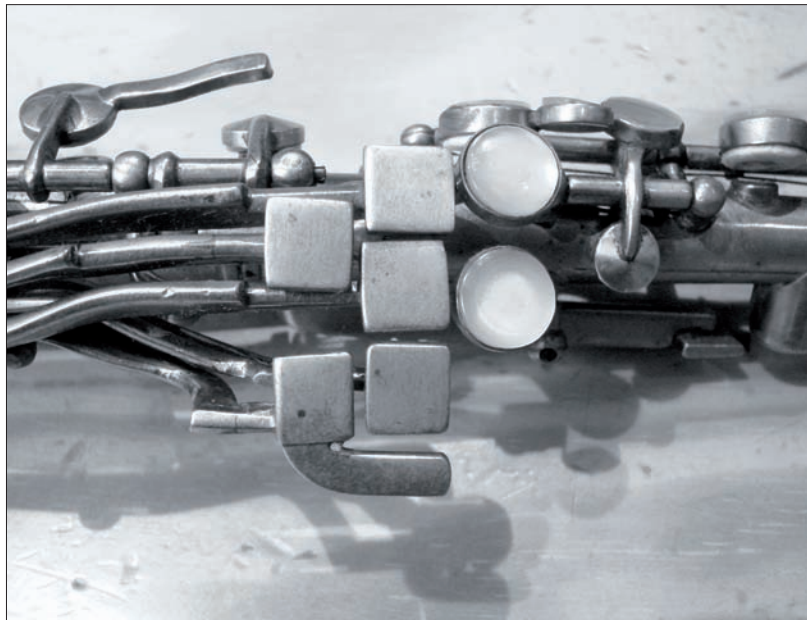
- Té una peça que uneix el sol # amb el fa i fa # (i que es pot veure en la foto del manyoc de claus) per tal de poder fer còmodament el trinat fa-sol # o bé fa # -sol #

- El sib ja té una clau doblada, com en les tenores i tibles actuals

- Hi ha un conjunt de "4+2" claus que té com una "forma de mà" que permet arribar còmodament a les notes més greus.

- Les altres dues resten en poder de Rafecas fill i només consten del tub cònic i perforat, sense les claus.

Pel que fa a les dificultats de digitació de l'instrument metàl·lic, que segons Puigdemívol serien prou importants com per fer desdir els instrumentistes

Detall del "manyoc de claus" de la tenora de la Factoria Rafecas propietat de Jaume Vilà. També s'hi veu la pestanya que uneix el sol # amb el fa i fa # per tal de facilitar els trinos fa-sol # i fa #-sol #. (Autor: Xavier Viñas)

d'utilitzar-lo, he de dir dues coses:

- Que les claus del "manyoc de claus" queden molt juntes les unes amb les altres, i això, sens dubte, ofereix una dificultat en l'ús de l'instrument.

- Que el punt anterior és accentuat pel fet que el diàmetre exterior de la tenora metàl·lica en comparació amb el de la tenora de fusta és molt més petit, i això fa que hi hagi molt menys espai per poder col·locar les claus.

Les motivacions de Josep Coll pel canvi de la tenora de fusta a la de metall ja s'han vist en la carta de defensa pròpia que he mencionat al principi d'aquest apartat, però en realitat sembla que les seves intencions eren molt més profundes. En

una entrevista per a la revista *Anella Sardanista Agustí Borgonyó* (núm. 19, juny 1965, sortida a la llum només 2 mesos abans de la mort de Josep Coll) feta per Enric Traby, on hi ha fotos d'en Josep Coll al llit, diu que la seva idea era modernitzar la tenora per adaptar-la a la gran orquestra. I en un escrit de contesta a l'Obra del Ballet Popular de l'any 1963, on li demanaven un currículum per poder-li fer una presentació en l'acte d'entrega de la medalla al mèrit sardanista, ell escriu: "l'esforç que he posat a perfeccionar aquest instrument ha sigut perquè jo crec que, a més de les cobles, podria adaptar-se en els conjunts orquestrals i fer-la instrument mundial. Actualment n'hi ha una d'acabada i 5 de començades".

Potser les pretensions de Josep Coll van ser exagerades, però, sigui com sigui, sempre em quedarà gravat el sentiment d'admiració de Puigdemívol envers Josep Coll, quan, en algun moment al llarg de l'entrevista que tinguérem, va manifestar que Josep Coll, a més d'un instrumentista extraordinari, era l'home que s'havia preocupat més per l'instrument.

Altres tenores de metall que existeixen

De tenores de metall, n'hi ha hagut poquíssimes a part de la que tocava en Josep Coll, perquè hi ha hagut molt pocs constructors de tenores metàl·liques: el tàndem Coll-Rafecas, en Fabra de Girona i el mateix Puigdemívol.

La Factoria Coll-Rafecas només va acabar tres tenores metàl·liques, i en va deixar tres més de començades (com ja he explicat). En Fabra de Girona sembla que n'havia construït alguna (qui sap si és aquest Fabra el constructor gironí que havia trobat Josep Coll i a qui es refereix Antràs en la seva carta del 19/2/1965). En Miquel Puigdemívol, que és un dels pocs constructors actuals de tenores i tibles, de moment n'ha fet dues, una que la té ell (la primera, construïda amb el sistema normal de claus) i una altra que la va vendre a Jordi Molina i que està feta amb el sistema de claus en anella com els clarinets i els tibles. I en té 5 més d'encarregades.

Cal dir que la tenora de Josep Coll és una de les més avançades que s'han fet fins ara, tot i que ja fa uns 77 anys que va ser estrenada: a banda de la part mecànica, que té moltes més claus de les que pot tenir actualment una tenora, té tres trencavents i pesa molt

Tenora de la Factoria Rafecas propietat de Jaume Vilà. (Autor: Xavier Viñas)

menys que les tenores actuals, incloses les de metall. La tenora de Josep Coll pesa només 614 grams, la tenora metàl·lica d'en Jordi Molina construïda per Puigdemívol pesa 907 grams i la tenora de fusta més lleugera de la història fabricada per Pau Orriols pesa 857 grams. La tenora metàl·lica de Jaume Vilà de la Factoria Rafecas pesa 1.101 g, i la tenora Catroi de fusta del mateix Jaume Vilà pesa 920 g. Per tant, si comparem tots aquests pesos, salta a la vista que la tenora que utilitzava Josep Coll és una ploma en comparació amb les altres.

El tible de metall

Ningú, fins a la data actual, ha construït mai un tible de metall. Ara bé, en el contracte de construcció d'instruments que tenia Josep Coll amb Rafecas, hi consta la construcció tant de tenores com de tibles metàl·lics. Parlant amb en Miquel Puigdemívol, resulta que ell, en aquests moments, en té un d'encarregat i n'està fent un primer prototip. Però entre els diversos objectes personals heretats de Josep Coll per la meua iaia, hi ha diverses parts metàl·liques de tenores i també 3 tibles, un dels quals quasi acabat: amb el tub cònic perfectament foradat, acabat i proveït de campana però al qual li falten les claus.

Per tant, aquest tible inacabat seria el primer tible metàl·lic de la història. Al llarg de l'entrevista amb en Miquel Puigdemívol, ell va comparar el prototip d'en Josep Coll amb el seu, i la semblança era vertaderament sorprenent. Espero que en Miquel Puigdemívol pugui acabar fent que el seu prototip sigui ben aviat una realitat.

El Mètode de tenora i tible

Josep Coll va elaborar el primer mètode per a l'aprenentatge de la tenora i el tible. El seu títol complet és: *Mètode de tenora i tible*. Aquest mètode porta fetes dues edicions:

La primera data de 1950, i va ser feta pel mateix Josep Coll.

La segona data de 1981, i va ser feta per Ramon Viñas i Gertrudis Teixidor, els meus avis.

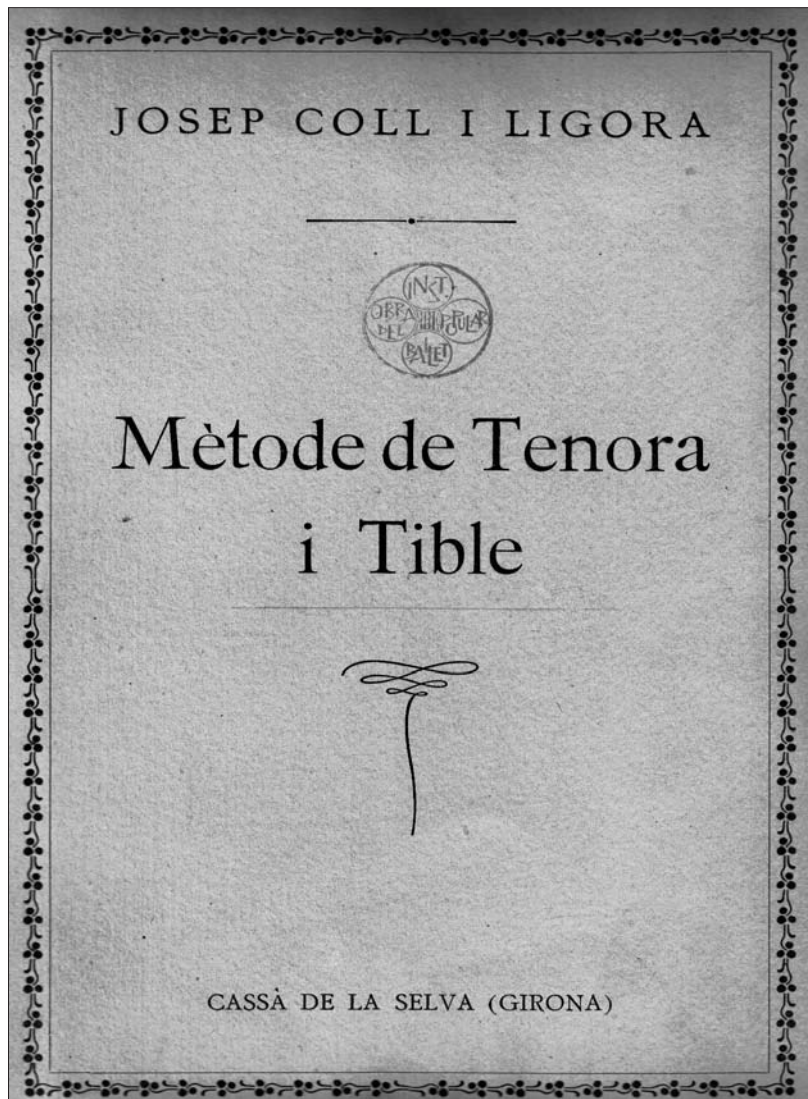
Primera edició (1950)

El mètode, segons posa al final dels exercicis (és curiós, però les pàgines no estan numerades), va ser acabat el setembre de 1933, però no es va publicar fins l'any 1950 perquè l'edició va ser complicada, segons les cartes que he trobat.

El coordinador (suposo que de l'edició del mètode, que devia ser el que feia d'intermediari entre Josep Coll i la impremta) era, de primer, Francesc Pujol, compositor i musicòleg que va formar part de l'Orfeó Català. Tinc diverses cartes, que van des del 12-7-1935 fins a l'11-8-1936, on Josep Coll i Pujol parlen de detalls de l'edició, que havia d'anar a càrrec de la Fundació Patxot.

La guerra els va sorprendre i, per les cartes que tinc, l'edició devia quedar parada durant la guerra i part de la postguerra. Traspua una angoixa especialment corprenedora la carta que, des de Tremp, Pujol envia a Coll l'agost de 1936 per notificar-li que valia més que deixessin l'empresa per a més endavant.

Un cop reprès el projecte, es devia cuidar de la coordinació en Joan Codina, que és el que surt consignat.

Portada d'un exemplar de la 1ª edició del Mètode de tenora i tible, de l'any 1950.

Tinc una carta sense data en què Josep Coll, cansat d'esperar, abandona la idea que la Fundació Patxot editi el mètode.

Altra gent que va intervenir en la confecció del mètode figura com a col·laboradora en les pàgines inicials abans del lloc on comencen els estu-

dis. Són: Jaume Calp i Millaret (originals dels dibuixos), Montserrat Mainar i Bendo (realització dels dibuixos originals de tenora i tible), Julià Renalies i Capella (realització dels dibuixos originals dels gràfics i eines), Francesc Esteve i Feliu (fotogravats), Joan Codina i Vallhonrat (coordinació). El mètode en si consta de diverses parts.

La primera cosa que es troba en obrir el mètode és un manuscrit de Joaquim Serra que consta de tres paràgrafs: en el primer paràgraf Joaquim Serra parla de la importància d'aquest mètode, ja que és el primer de tota la història tot alabant el seu autor, Josep Coll, parlant del seu bon gust musical. En el segon paràgraf parla de Josep Coll i de la seva inquietud per perfeccionar la tenora. Diu també que Josep Coll toca amb una tenora feta per ell mateix, però en cap moment diu que sigui metàl·lica. En el tercer i últim paràgraf Joaquim Serra fa una biografia molt breu de Josep Coll i acaba amb la frase: "Ell té ara la paraula. Escolteu-lo".

Immediatament després de l'escrit de Joaquim Serra hi trobem una sèrie d'explicacions sobre la tenora i el tible i les seves parts, tot i que dedica una atenció especial a les canyes i la seva confecció.

El primer escrit, titulat "De la tenora i del tible", fa una presentació completa d'aquests dos instruments: tonalitat en què es troben, parts que els formen, materials de què estan fets, de com es posen les mans per tocar-los. Fins i tot diu que Josep Coll toca amb una tenora metàl·lica, i explica molt breument els motius pels quals toca amb la metàl·lica i no amb una de fusta, com és habitual.

Fotografia de dues de les tenores d'en Jordi Molina. Totes dues estan construïdes per Miquel Puigdel·livol, i com molt bé es pot apreciar, una és de les tradicionals, és a dir de fusta, i l'altra, que es veu molt més prima, és de metall. (Fotografia cedida per Jordi Molina)

Comparació del prototip de tible metàl·lic de Josep Coll amb un tible normal (en aquest cas, un Llantà de principis del segle XX). (Autor: Xavier Viñas)

El segon escrit està titulat “De la canya, del tudell i del so”, i explica què són la canya i el tudell, per a què serveixen, com s’obté el so a partir de la canya i com s’ha de bufar per a obtenir un bon so.

El tercer escrit està titulat “Defectes que cal evitar” i parla de la posició que s’ha d’evitar en tocar en públic. Acaba amb la frase: “La bona posició és el millor factor per a un bon treball”.

El penúltim escrit titulat “Per netejar la canya i l’instrument en general” parla de com s’ha de fer per netejar l’instrument.

Finalment, l’últim escrit titulat “Com es construeixen les canyes de tenora i tible” explica pas per pas la construcció d’una canya: des d’on i quan és millor tallar la planta, quan temps s’ha de deixar assecar, com s’ha de tallar, quins estris s’han d’utilitzar per rebaijar la canya, com s’ha de doblegar, quina forma se li ha de donar, com s’ha de fer per posar-hi el filferro i amb quines eines i, finalment, com s’ha de fer per acabar-la de retocar. Tots aquests passos estan detallats i van acompanyats de dibuixos per facilitar-ne la comprensió del lector.

Seguidament trobem una fotografia de Josep Coll tocant la tenora en la posició correcta.

A la pàgina següent hi ha un dibuix d’una tenora amb el nom de cada clau i al costat una taula amb la digitació d’aquesta, i fins i tot diferents digitacions que es poden utilitzar per fer una mateixa nota. El mateix trobem per al tible.

Tot seguit hi ha una pàgina de presentació que és com una segona portada on apareix el nom dels col·laboradors i, com no, de l’autor que dóna pas al que són els estudis, que estan dividits en dues parts.

Curiositats del mètode

En aquest mètode les pàgines no estan numerades i tampoc té índex.

Segons les factures que he trobat, que no sé si les he trobades totes, el cost de l’edició del mètode va ser 5.106 pessetes. D’aquesta edició, no conec quants exemplars se’n van fer, ja que a les diverses factures que he trobat, en cap surt el nombre d’exemplars.

Josep Coll va fer un full de propaganda del mètode on surt el preu de venda. Curiosament, només es podia comprar a casa seva, a casa d’un seu amic de Barcelona o per correu.

Un cop editat el mètode, Josep Coll va rebre algunes cartes de felicitació de gent que l’havia comprat o que havia rebut la propaganda, entre elles una de Ricard Viladesau i una altra de l’Orfeó Català.

Com a curiositat, també n’hi ha una d’en Viader, molt més tardana (de l’any 1963), en què li diu que s’acaben de legalitzar els estudis de tenora i tible, que el primer professor del conservatori de Girona serà en Josep Maria Boix i que farà servir el seu mètode.

La primera part dels estudis està formada per 100 estudis que contenen escales i arpegis en diferents tonalitats, intervals de tot tipus, exercicis de notes greus, exercicis d’articulació de les notes, diferents melodies amb diferents tempos i tonalitats i exercicis per a practicar diferents tipus de picat i lligat.

Després de la primera part hi ha unes taules de trinats impracticables i defectuosos de la tenora i del tible, i una altra taula amb la digitació dels trinats greus i aguts dels dos instruments.

Tot seguit comença la segona part dels estudis, que està formada per 42 estudis constituïts per exercicis per practicar els trinats a diferents tempos i exercicis per practicar intervals difícils. El mètode acaba amb una sèrie de melodies de sardanes i glosses per a tenora i tible que a Josep Coll li agradaven.

Segona edició (1981)

Aquesta segona edició va ser una edició facsímil de la primera, i va ser feta a gràfiques ALEU, S.A. de Barcelona (l’adreça d’aquella època era: Zamora, 45 – Barcelona 25). Se’n van fer 1.100 exemplars i el cost total de l’edició va superar les 200.000 pessetes.

De fer aquesta segona edició se’n va cuidar el meu avi, Ramon Viñas, i ho va fer en nom de la vídua de Josep Coll, Àngela Teixidor.

Després de fer aquesta segona edició, el meu avi va intentar aconseguir la legalització dels drets d’autor de l’obra, però no ho va aconseguir perquè per legalitzar el mètode li demanaven 3 requisits que no va poder aconseguir: - No va trobar els autors dels dibuixos i els gràfics i, per tant, no va poder

aportar la seva autorització per escrit.
 - No va aportar les autoritzacions dels autors dels fragments d'altres obres i glosses que estan al final del mètode. De fet, això el meu avi no ho volia fer perquè èticament és fora de lògica.

- Tampoc no va poder aportar l'autorització del coordinador del mètode, ja que va resultar que era mort, que va morir solter i, per tant, sense fills i perquè, a més, només tenia una germana amb qui vivia i no havia deixat cap hereu reconegut.

Obra

Josep Coll al llarg de la seva vida va compondre més de 86 sardanes, algunes d'elles molt populars, altres que tenen lletres per ser cantades, moltes que eren obligades per a algun instrument que de la cobla, etc.

Segons l'opinió d'en Rossend Palmada (compositor i flabiolaire de Banyoles), les sardanes de Josep Coll: "senten el terror. Senten dos colors: el blau del mar i el verd de la muntanya i se les considera com a cosa nostra".

Les sardanes seves que van tenir més èxit van ser: *Expectació*, *Competència*, *Recordant*, *Búfalo Bill* i *El sereno*. Aquesta última sardana encara es toca molt en l'actualitat. A Cassà es toca cada any a la Nit dels Músics com a última sardana, i se'n fan diverses repeticions. És una sardana espectacular per la instrumentació i la combinació de la melodia.

Però Josep Coll, a part de sardanes, també va compondre alguns ballables, un poema per a cobla i l'himne del cor de la Salle, del qual va ser director durant un temps.

Josep Coll i Ligora (?1957-64 ?) Himne del Cor la Salle

Ai xe- -quem ben alt nos tra Se - nye- ra i que tots els cants ar - ri - bin fins al Cel Sant Jo - an Bap-
 tis - ta de La Sal - le feu - nos de gui - a, és nos - tre a - nhel De les Es - co - o - les
 és nostre - aheles nostre a - nel Es - co - o - les
 Cris - ti - a - nes en sou dig - ne fun - da - dor Can - tem l'a - mor vi brant de jo - ia al - çant - lo
 sem - pre molt més que un es - tel Per nos - tra ta - as - ca ens cal - dri - i - a un gui - at - ge sa i fi -
 del El cor La Sal - le us pi - do - lem que en si - guen sem - pre nos tre pro - lec -

Himne del cor la Salle. (Digitalització: Xavier Viñas)

Conclusions

Fer aquest treball ha estat molt interessant, ja que he après moltes coses (a part del que volia estudiar sobre Josep Coll), pel fet que he parlat amb alguns dels millors tenores, com són en Josep Gispert, en Jaume Vilà i en Jordi Molina, que m'han explicat algunes anècdotes divertides i curioses de coses que els havien passat tot fent el seu ofici. Així mateix, la conversa amb Puigdemívol va ser molt instructiva perquè em va obrir perspectives per comprendre les complicacions i particularitats de la construcció d'instruments de vent.

El que també he descobert al llarg dels mesos que ha durat el treball i després d'haver parlat amb diverses persones sobre en Josep Coll és que ningú parla malament d'ell, ben al contrari, tothom amb qui he parlat l'admira, encara que les diverses persones siguin de diferents branques de la música. Uns l'admiraven per haver sigut un excel·lent instrumentista, uns altres per la seva

obra, extensa i bona, i alguns altres per les seves ganes contínues per millorar uns instruments molt poc evolucionats mecànicament com eren i continuen sent la tenora i el tible. El que jo puc dir és que Josep Coll va ser una de les persones que més esforços ha posat per millorar aquests instruments, i que tot el que va fer ho va fer per amor a la música i per amor cap a la cobla i els instruments que la formen, sobretot la tenora i el tible, i no pas per obtenir recompenses econòmiques, ja que moltes de les coses, les va fer sense ànim de lucre. Amb tot això, es pot deduir que Josep Coll va ser un gran músic, que va dedicar gran part de la seva vida a la cobla i a la sardana en general, però que també era una bona persona, que al capdavall és el que realment importa.

I encara, per manca de temps, no he parlat de la faceta de constructor de canyes d'en Josep Coll, reconegudíssima encara avui entre els tenores i

tibles i, tampoc, de l'existència d'una Fundació Coll, creada per la seva vídua Àngela Teixidor, que va durar uns quants anys i que repartia premis anuals a les millors sardanes en el marc d'un cartell de premis organitzat, primer, per Ràdio Girona Ona Catalana i, posteriorment, per l'Obra del Ballet Popular. ni de l'edició del CD i cintes de cassette que van fer els meus avis...

I, encara, m'ha quedat el cuquet de parlar amb amics de Coll a qui va dedicar sardanes, com la "Paquita i la Nora" Barrillon o la Núria Llumbart (la "Núria graciencia"), de com era la vida que portava Josep Coll quan vivia a Barcelona...

... Això vol dir que, després de tot el temps que he dedicat a aquest treball, encara no puc donar la feina per acabada, cosa que posa de manifest la gegantina multitud de facetes que tenia aquest home petit i menut però extraordinari.

PIES
JOVES

El treball guanyador del VII premi de recerca Plecs Joves, tutoritzat per Núria Hernández, ha estat adequat per la seva autora per a aquesta publicació. Aquest premi guardona el millor treball de recerca de batxillerat de l'IES Cassà segons les bases establertes per conveni, signat durant el mes de març de 2003, entre l'Ajuntament de Cassà de la Selva i l'IES Cassà.

Fitxa

AMCS. Arxiu Municipal de Cassà de la Selva

Rambla 11 de Setembre, 107

Tel. 972460005

Fax 972464371

arxiu@cassa.cat

www.cassa.cat

Arxivera: Dolors Grau i Ferrando

Edita: Ajuntament de Cassà de la Selva

Impressió: Palahí AG - www.palahi.cat

Dipòsit legal GI-1989 / 92

Tirada: 200 exemplars

Amb la col·laboració de:

Diputació de Girona

EL

JOVES
E
R

Arxiu
Municipal
Cassà de la Selva